

KULTÚRA

ROČNÍK IX. – č. 5

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

15. MARCA 2006

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Všade na svete si ľudia spomínajú na výročia udalostí, ktoré podstatným spôsobom ovplyvnili určité obdobie ich národa, štátu, kraja alebo aj obce. Môžu to byť udalosti radostné alebo aj smutné a tragické. Lebo tak ako individuálny ľudský život, aj život užšieho či širšieho spoločenstva zaznamenáva pozitívne i negatívne udalosti.

Iba my, Slováci, okrem sviatku sv. Cyrila a Metoda kolektívne si spomíname iba na veľmi čerstvé udalosti, ktorých väčšina národa ešte má v pamäti. Ale pritom oficiálne spomienky sú ešte stále podmienené ideologickými a straníckymi kritériami, ktoré nezodpovedajú objektívnej dôležitosti historických faktov.

Pre nás, čo sme sa narodili v prvej polovici dvadsiateho storočia, deň 14. marca veľmi živo pripomína rok 1939. Boli sme mladí študenti, ale už sme tvorili predné voje historického

MILAN S. ĎURICA

kého politického boja o najzákladnejšie práva nášho národa: o dosiahnutie uznania jeho samobytnosti, jeho národnej identity, a z toho vyplývajúce právo na vlastné riadenie svojich politických, ekonomických, správnych a kultúrnych vecí. Elektrizovalo nás jasné heslo: Slovensko Slovákom!

Po nevydarenom pokuse pražskej vlády, ktorá stratila orientáciu v kritických dňoch prvej polovice marca, protiústavne odvolala slovenskú autonómnu vládu a dala moc do rúk českým generálom, ktorých vojaci strieľali napríklad v Prešove do pokojne manifestujúcich študentov gymnázia, 14. marca napoludnie zachytili sme zo správ rozhlasu oveľa viac, ako sme očakávali: Máme nielen Slovensko v rukách Slovákov, ale dokonca aj vlastný Slovenský štát!

Kto to nezažil, ťažko pochopí, ako sme to preživali.

A nasledujúcich šesť rokov nás utvrdilo v presvedčení, že v onom chaotickom medzinárodnom vajatani, ktoré vyústilo najprv do európskej a o dva roky neskôr do hroznej druhej svetovej vojny, ten 14. marec 1939 pre nás Slovákov znamenal spásu. Ochránil nás od chůt'ok nevráživých susedov na naše už aj tak nespravodlivo okrasené územie, zaisťoval nám vnútorný pokoj, duchovnú slobodu, kultúrny rast, ekonomický rozvoj a hmotný blahobyt, aké sme predtým – a ani dlho potom – nezažili.

Áno, zúrila hrozná svetová vojna, ale my sme jej priame následky takmer nepocítili. Náš štát bol zatiahnutý do viacerých medzinárodných nebezpečných a zločineckých podujatí mocných tohto sveta, ktorým sme vo svojej štátnej malosti a slabosti účinne odporovať nedokázali, ako to nedokázali ani mnohé iné neporovnateľne mocnejšie štáty. Ale celková bilancia strát na ľudských životoch a na hodnotách duchovnej i materiálnej postate národa nedosiahla ani desatinu tých, ktoré náš národ vytrpel počas prvej, nepomerne menej zúrivej, svetovej vojny 1914 – 1918.

Preto sme stále verili, že to najpodstatnejšie, čo nám priniesol 14. marec 1939 – teda vlastný samostatný slovenský štát – si Slováci budú musieť skôr alebo neskôr, či už pokojným rozumným vyjednaním, alebo aj krvavým bojom, znovu vy dobyť.

Historická dôležitosť 14. marca

A preto sme pozdravili 1. január 1993 ako splnenie týchto nádejí, za ktoré mnohí z nás, v širokej diaspore sveta veľkodušne pracovali a neraz aj trpeli – áno, aj trpeli!, aj keď iným, znesiteľnejším spôsobom ako tie tisíce a tisíce národných trpiteľov pod cudzou ideologickou a mocenskou nadvládou tu pod Tatrami – lebo mať svoj vlastný suverénny štát je v súčasnosti historického vývoja ľudstva nutnou a neodrieknuteľnou podmienkou zachovania vlastnej národnej identity.

V tomto presvedčení sa tešíme, že máme novú Slovenskú republiku, ktorá už trvá dvakrát viac než tá zo 14. marca 1939. Ani táto však nie je bez chýb. Má nielen bežné chyby krásy, bez ktorých sa žiadne

ľudské dielo neobíde. Ale škrípe to aj v základných štruktúrach ústavnosti, zákonodarstva, výkonnej moci, súdnictva, sociálne spravodlivosti, hospodárenia s dlhodobou vytvoreným národným majetkom, so zdravím občanov, s ich životnými istotami, v kvalite školstva a kultúry, aj medzinárodných vzťahov. Máme právo i možnosť kritizovať, čo sa nám na nej nepáči. Máme však aj povinnosť pomáhať pri odstraňovaní chýb a nedostatkov vo verejnom živote. Ale pri tom všetkom nesmieme zabúdať, že táto republika je – naša! A že hlavne od nás, jej občanov, držiteľov volebného práva, závisí jej lepšia budúcnosť i dokonalejšia forma.

Veľmoci, ktorým pripadlo spravovať svet, pretože sú hospodársky a vojensky silnejšie ako ostatný zvyšok sveta, v určitej etape začínajú chápať, že sa z tohto privilégia stáva danajský dar. Nemôžu totiž vojensky potlačiť odpor, ktorý sami rozpútali a ktorý sa odrazu obracia voči nim. I komunistický systém nebol schopný tento odpor potlačiť. A nebudú ho schopné potlačiť ani USA. Použili moslimský fundamentalizmus na rozklad sovietskeho impéria a Juhoslávie, no kinetická energia, ktorú pridelili vystrelenému náboju, spustila nekontrolovateľnú prestrelku.

Už roky varujem na tomto mieste, aby sme si my kresťania dávali veľký pozor na všetky okolnosti tzv. konfliktu civilizácií. Nerozpútali sme ho totiž my, ale sily, ktorým by sa páčilo, aby za ich záujmy proti sebe bojovali dve najväčšie monoteistické náboženstvá. Musíme vedieť, že nijaká lokálna vojna sa nedá uskutočniť bez vedomia veľmoci, ktoré si na menšom ihrisku skúšajú vlastnú silu. Ani vojna Iraku s Kuvajtom nebola bez na-

Kto potrebuje nepriateľa?

TEODOR KRIŽKA

šepkávania zozadu, ani predtým iracko-iránsky konflikt, ani nijaký konflikt, ktorý môžeme pozorovať dnes už doslova v priamom prenose.

Ani obraz moslimského sveta, ktorý nám médiá denne ukazujú v najčiernejších farbách a moslimské náboženstvo ako militantné, sa nevymykajú z týchto zákerných praktík. Je to súčasť psychologického predprípravy obyvateľstva na nového nepriateľa. Akoby ktosi vylepil popri cestách plagát s textom „hľadá sa nová ríša zla“.

Keby bol Ježiš podvodník alebo prezident supervelmoci, určite by svojim žiakom nedal jeden zásadný limit: milovať nepriateľov. Určite by nepoviazal ruky nikomu, tobôž sebe na ceste za mocou, za mocou hlásať neohrozene, že ten a ten národ, ten a ten štát v mene tých a tých hodnôt, dokonca v mene kýmisi imaginárnym definovaných národných záujmov, má právo kdekoľvek na svete zaútočiť a dosiahnuť svoje ciele silou.

No Ježišovo kráľovstvo práveže nepochádza z tohto sveta. V jeho kráľovstve sa nehovorí o láske k rovnako zmýšľajúcemu, k tomu, kto mi robí dobre, ale o láske ako takej, o láske ako princípe, ktorá je láskou iba ak nikoho nevylučuje zo svojho dosahu.

Považujem za nebezpečné zvykať si na tzv. konflikt civilizácií ako na každodennosť, ako na bežný jav, ako na niečo, s čím sa jednoducho musíme zmieriť, lebo nám to bolo nútené. Napak, nazdávam sa, že nastal čas predísť tomuto konfliktu. Ako? Nuž minimálne tak, že kresťanský politik nebude obhajcom pofidérnej novinárskej slobody a zastávať sa práva karikovať symboly príslušníkov iného náboženstva, lebo sám pociťuje ako urážku, keď sa hanobí kríž, tobôž Ježiš Kristus. Že nebude stavať jednosmerné mosty k jedinému náboženstvu, ale ku každému človeku, moslima nevynímajúc.

Už aj z vodovodného kohútika tečú podivné slová o tolerancii k sexuálnym menšinám ako schodík v rozvoji (pseudo)humanity. Zo schodíka sme však v tomto prípade urobili celé schodisko, keď neprirodzenosť povyšujeme na právo. A zatiaľ nie sme schopní študovať a pochopiť civilizáciu miliardy ľudí, ktorí sú zrkadlom nášho úpadku a nerobia nič iné, iba varujú nás samých, aby sme sa zamysleli, či tentoraz ríša zla nie je niekde celkom blízko alebo dokonca v nás samých.

www.kultura-fb.sk

MARIÁN KLENKO

Slovensko potrebuje výrobu s vyššou pridanou hodnotou

Podpora zahraničných investorov zo strany štátu nemusí mať dlhodobější efekt, ak sa na Slovensku rozhodli investovať z dôvodu nízkej ceny práce. Hoci sa v prípade pracovných nákladov nebudeme môcť porovnať s krajinami západnej Európy ani o päť či desať rokov, v strednodobom horizonte stratí Slovenská republika povest' lacnej pracovnej sily. Nespôsobí to však nárast miezd. Spomínanú výhodu budú postupne využívať krajiny, v ktorých sú ešte nižšie mzdové náklady ako u nás. Spoločenské zmeny v týchto štátoch budú mať za následok, že môže dôjsť k presunu niektorých výrobných podnikov a elektronického, ale i časti automobilového priemyslu, v ktorom nie je možné nahradiť ľudskú prácu modernými technológiami.

Liberálne orientovaní a ekonómia vidia riešenie v znižovaní odvodov a daní. Reformy v týchto oblastiach podľa nich pritiaľnu a udržia investorov a pomôžu zvýšiť zamestnanosť. Možno s nimi súhlasiť do tej miery, že daňové a odvodové zaťaženie je neprimerané úrovni služieb, ktoré poskytuje občanovi verejný sektor. Očakávať od zníženia odvodov výraznejší nárast nových pracovných miest je v súčasnom období nereálne, hoci podnikateľským subjektom by celkom určite pomohlo zlepšiť ich ekonomickú kondíciu.

Napriek tomu, že vláda Mikuláša Dzurinda deklaruje záujem na znížení odvovného zaťaženia, v skutočnosti dochádza k zvyšovaniu odvodov. Príkladom je zdravotné poisťenie, ktorého výška sa neustále upravuje smerom nahor, pričom sa rozširuje počet platiteľov, ktorí sa musia zapojiť do systému. Predpoklady na zníženie odvodov sú v tzv. fonde nemocenského poisťenia, ktorý vytvára prebytok. Alternatívou zníženia príslušných odvodov je zvýšenie nemocenských dávok, keďže súčasne finančné zabezpečenie práceneschopného riešia mnohí občania neliečením ochorenia alebo si na tento účel čerpajú dovolenku. Vytvorený prebytok v spomínanom fonde sa používa pri kompenzácii chýbajúcich zdrojov v ďalších poisťeniach.

Výraznejšie zníženie odvodov komplikuje najmä kritická situácia v Sociálnej poisťovni. Po spustení dôchodkovej reformy vykazuje prvý priebežný pilier obrovský deficit, ktorý je nateraz krytý z prostriedkov odložených z privatizácie. Ak bude deficit v prvom pilieri narastať súčasným tempom, tieto finančné zdroje sa o dva či tri roky vyčerpajú. V tomto roku sa počíta s finančnými prostriedkami na úrovni takmer 20 mld. korún, ktoré sú určené na vykrytie strát Sociálnej poisťovne. S podobnými sumami sa počíta aj v ďalších rokoch. Z finančných zdrojov v prvom priebežnom pilieri sa vyplácajú starobné dôchodky pre občanov, ktorí sa podieľali na tvorbe hodnôt v minulých obdobiach. Nové pravidlá, ktoré priniesla dôchodková reforma po roku 2004 pritom spôsobili diskrimináciu starobných dôchodcov, ktorí odišli na penziu pred spustením reformy. S problémom, ktorý možno nelichotivo nazvať aj časovanou bombou, sa bude musieť vyrovnáť nová vláda už v nadchádzajúcom legislatívnom období.

V súvislosti s vytváraním nových pracovných miest je nevyhnutné venovať zvýšenú pozornosť najmä legislatív-

nej stabilizácii podnikateľského prostredia, zjednodušeniu a sprehľadneniu daňového i poisťeničského systému a garantovať podmienky platenia odvodov bez možnosti ich ďalšieho zvyšovania. Ak pripustíme skutočnosť, že viac ako polovica nezamestnaných je dlhodobo evidovaná, pričom takýto ľudia strácajú preferované pracovné zručnosti a veľký podiel nezamestnaných tvoria absolventi stredných aj vysokých škôl, je na čase prehodnotiť súčasný systém vzdelávania. Nová maturitná skúška síce sťažila podmienky získania maturitného vysvedčenia, no neodkročila sa na uplatnení absolventov škôl na trhu práce. Zamerala sa na preskúšanie encyklopedických vedomostí, čo je v protiklade s koncepcnými materiálmi všetkých ponovembrových vlád, v ktorých deklarujú záujem na humanizácii školstva, odbúranie formalizmu a rozvoj tvorivosti.

Neuskutočnená reforma školstva napriek svojej závažnosti nie je príčinou politických sporov vo vládnjej koalícii a nikto kvôli nej nehovorí o odchode s vlády ako v prípade neprijatia zmluvy o výhradách vo svedomí. Uvedená téma sa stala predmetom politických kalkulácií, prostredníctvom ktorých sa Slovenská kresťanská a demokratická únia – Demokratická strana (SDKÚ-DS) a Kresťanskodemokratické hnutie (KDH) snažia (každá svojím spôsobom) oslovit' pravocivo orientovaných voličov. Aj preto, že ich zdánlivo principiálny postoj vyvoláva vo volebnom roku isté pochybnosti, na záver jedna ironizujúca poznámka: Zdá sa, že politici SDKÚ, KDH či SMK dnes majú najväčší problém s výhradami vo svedomí. Po ôsmich rokoch ich vládnutia je to celkom pochopteľné.

Kresba: Andrej Mišanek

Čestný člen redakcie Kultúra

Už roky zápasíme o finančné prostriedky na vydávanie časopisu, ktorý podľa nášho názoru a podľa názoru vás čitateľov má osobité postavenie uprostred periodického tlače. Aj keď nám naši kritici chcú pripísať tú či onú straníckosť, maskujú tým iba obavu z nášho úsilia pravdivo písať o stave našej vlasti, lebo nikdy sme nestratili inému ako trom zásadným princípom: kresťanstvu, národu a sociálnej solidarite.

Práve táto straníckosť princípom, a nie politickým elitám, sa najväčšmi odráža na finančnej tiesni nášho časopisu.

Rozhodli sme sa preto urobiť pokus o pomoc v existenčnej núdzi. Vyhlasujeme možnosť stať sa

„čestným členom redakcie Kultúra“.

**Stať sa ním môže každý,
kto poukáže raz mesačne najmenej 1000,- Sk
po dobu aspoň jedného roka
na účet nášho vydavateľa Factum bonum
v Slovenskej sporiteľni**

170427664, kód banky 0900, variabilný symbol 2006.

Po uplynutí roka obdrží každý, kto splní uvedenú podmienku, originálny certifikát, ktorého autorom je člen redakčnej rady časopisu Kultúra, výtvarník a spisovateľ Tibor Kovalik z Kanady. Veríme, že počet čestných členov redakcie bude z mesiaca na mesiac rásť a že nám tak pomôžete zachovať našu milovanú Kultúra. REDAKCIA

Glosa o vd'ачnosti

Medzi mnohými inými nevyžiadanými správami som dostal e-mail: „Hokejové Matelko“. Bol to zvukový záber záveru známej detskej televíznej relácie, v ktorom sa krúti kolotoč a spieva sa pieseň: „Hopsa-sasa-sa, už je koniec, ... zvoní zvonec“. Bol to na druhý deň po našom prehratom zápase na Olympiáde s Českom, a tým aj našom vyradení z ďalšej účasti na Olympijských hrách. Preto bolo Matelko „hokejové“.

Pohotiví sme my, Slováci. Niekoľko veľmi bystrý zalistoval v pamäti a ... spomenul si.

Ja som sa pri záverečnej piesni z Matelka nevrátil až do detských liet. Spomenul som si na rozlúčku finskeho obecnstva s trénerom, ktorý priviedol Fínsko k prvému titulu majstrov sveta v hokeji. V nasledujúcom roku finska reprezentácia už nebola taká úspešná, ale finske obecnstvo si pamätalo ... Odchádzajúcu trénerovi pripravilo ovácie, ako keby Fínsko ten titul získalo práve v tom okamihu.

Slovenská pamäť je oveľa kratšia. Už v nasledujúci deň si nepamätá svoju viac ako úspešnú reprezentáciu na olympijskom ľade.

Mužstvo vyhrá, ozývajú sa ulice, krčmy, domácnosti: „Slovenskóóó! Vyhrávame!!!“

Všetci vyhrávame, všetci sme majstri!!!

Stačí prehra, akokoľvek nešťastná - hokejisti prehráli!!! Už nie my, to oni, hokejisti!!!

Slovenskí hokejisti reprezentanti svojim vystúpením potvrdili viac ako jednoznačne, že Slovensko patrí

medzi svetovú hokejovú elitu. Suverénne vyhralo skupinu. Jeden nešťastný zápas rozhodol o jeho odchode. Akákoľvek kritika na adresu hracieho systému turnaja môže teraz vzniknúť ako hľadanie výhovoriek. Podmienky sú pre všetkých rovnaké. Ale začul som, že za celý čas existencie tohto systému nezískalo titul mužstvo, ktoré vyhralo skupinu. Ak nie je táto správa chybná, je to veľmi vážny signál. Pri turnaji takéhoto rozsahu nie je možné očakávať, že vôbec nejaké mužstvo odohrá celý turnaj bez určitých slabších momentov. Ak naozaj ešte nezískal titul víťaz skupiny, je z toho veľmi jasne viditeľné, že rytmus turnaja je zlý. Rozhodujúci, kľúčový moment turnaja, v ktorom sa rozhoduje o všetkom, je zvolený vo fáze ktorá „pristihuje“ práve tých najlepších v okamihu naberania druhého dychu. Bronzová medaila napríklad sa dá získať, ako sme počuli v poznámke po zápase Rusko – Česko, s tromi vyhratými zápasmi!

A tak chlapi, ktorí preukázali kus hokejového umenia, naplnili naše krčmy nadšením a vlások zaslúženého hokejového šťastia by stačil, aby opäť zaplnili námestia, prišli tentoraz domov so sklonenými hlavami. Prehra ich mrzela určite viac, ako hocikoho z nás. Veď, ...

Spolu s nimi odchádzala z turnaja, kolíska ľadového hokeja, Kanada, svetová hokejová veľmoc USA.

Ale pre nich je to asi jednoduchšie, oni tam nepoznajú „Matelko“!

PAVOL SUCHÁNKA

PETER CHORVÁT

Prosba

*Príd už zajtra
po mne pátrať
nájst' ma
kto som*

*A príd skromne
s vonným lesom
hebkou líkou*

*ako zvony
idú svojim
bosým zvukom
do nebies*

*Prosím
Kriste
príd už dnes*

Film Hostel je urážkou ľudskosti

Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko s pľutovaním prijala informáciu o nedôstojnej a poburujúcej prezentácii Slovenskej republiky vo filme hollywoodskej produkcie Hostel. Na uvedený problém neďavno poukázal vedec-ký pracovník a univerzitný profesor Ján Švidroň, ktorý v dvojtyždenníku Kultúra č. 3/2006 vyjadril znepokojenie nad obsahom filmu. ĽS – HZDS rešpektuje právo autorov na vlastný výber umeleckých a výrazových prostriedkov, no jednoznačne odmieta priame či nepriame znevažovanie národného spoločenstva alebo krajiny, ktoré nemá v humánnej a demokratickej spoločnosti miesto. Ak sa predmetom filmového stvárnenia stáva samoúčelné násilie alebo primitívne animálne pudy s cieľom zaujať prijímateľa filmového umenia, svedčí to o úpadku elementárnych civilizačných hodnôt. Vysoký záujem o takúto produkciu zo strany divákov je momentom pre tvorcov, akademikov i politické elity, aby sa vážne zaoberali stavom spoločnosti a kultúry, ale najmä duchovnou krízou, v ktorej sa ocitá súčasný svet. ĽS – HZDS spomínaný problém otvoril na rokovaní Národnej rady SR, ktoré vytvára priestor na zhodnotenie nedobrej situácie v oblasti kultúrnej politiky.

Tlačové oddelenie ĽS – HZDS

Morské oko

Morské oko
je vysoko.

A nastavuje hviezdám
zrkadlo.

Odpadlo čosi
z hviezdneho prachu
a zvlnila sa hladina.

A dívajú sa hviezdy na oko -
ako oko pozerá sa na hviezdy.
Tak ako mať hľadá na syna.

Smietka, smet'.
Prach.
Vlnenie.

Tam všetko končí.
Tam i začína.

Prešov Vianoce 2005

Očakávanie

Vonku je veľkopiatočne.

Rybia šupinka – odvrátený mesiac.
Ramenaté výkriky, pohľady úkosom,
hľadania bočné.

Prebijanie tela
a prepíjané teľa
a za to – zlato.

Strachu ako hrachu.
Šíri sa to ako kruhy vo vode.

Do tmavých hlasov obmotá sa sobota.

A potom:
veľkonočné ráno –
daj pokoj pánom,
veľkonočný obed –
zdvihni sa a choď het,
veľkonočný večer –
páli ťa a pečie
(ako tá nečestná minca v dlani –
po Veľkej noci
je namieste čakať
na Veľký deň).

Je tak?

Pane, môj bezdomovec...
Kto ťa dnes prichýli a načo?

Rybáci obraz pod oblohou plá.
Polárka.

Hopla.

Zbohom a piš.
Hoci cez internet.

Vnútri sa zohrieva južný kríž.

Sen Judáša Iškariotského

(syna Šimonovho a jedného z dvanástich)

Skutky a smútky.
Akoby nebolo času ľutovať.
Dochádza dych.

Čo na to bratia, otec, mať?

Pokladník neraz podľahne pokušeniu.

A pri prameni
všeličo sa rozkonári i rozkorení.

Sú putá, je povraz, hľadá sa obesenec.

Bozk a prebudenie.

Smrdiaci peniaz!

MICHAL OTČENÁŠ

Čo nám treba

Alexander Ilečko: Jakubov sen, drevo, 1969

A jeho cveng.

Big Ben.
Stoj. Tridsať strieborných!

Veľká a krutá šou.
Je veľa Judášov.

Tratí sa pole pôsobenia.
Ostáva strom.

A hodnoty sa menia.

Biela plocha

Biela plocha papiera. Čo všetko znesie?
Priam obludná otázka...

Leje sa svetlo z neba,
zem hýri farbami.

Polárne pláne planú.
Inovať – múdrosť i symbol staroby –
sype sa na hroby.

Biela hora, biele more, biely dom.
A v nich a v ňom ... erdží biely kôň.

Bielenie? Biele? Nie?
Hra a sen ... Len tak trochu.

Predo mnou leží papier –
biela plocha –
a čaká na báseň.

Cesty a rózcestia

Visí nad nami,
láska nás i trestá.
To putovanie.
My a Mliečna cesta.

To prvé
i to posledné vôkol nás bliká.
Príma cesta z Ríma.
Mokvajú rany.

Raz do neba, raz do pekla.
A večne do hája.
Do hájka ...

Tam sú nánosy z Canossy.

Raketový nástup má vlastnú dikciu...

Cestovanie v sebe
zjaví sa na tvári.

Čakanie na návrat...

Dobrý deň, dobrú noc,
nebeskí cestári.

Novoročný vinš

Starý rok si s novým
ruky podáva.
Za nami sú strasti -
vpredu dial'ava.

Čože v žití tomto
príde zase dnes?
Veterná smršť, príboj...
Tuhne naša päšť.

Pane, čo nám treba,
čo nás ochráni?
Len sa dívať na svet
dietok očami.

Prešov Vianoce 2005

Rozum a viera: dve cesty k Pravde

Človeka možno definovať ako toho, kto hľadá pravdu. Ján Pavol II. sa v encyklike „Viera a rozum“ (č. 28) odvážil takto rozvinúť tvrdenie starého filozofa Aristotela, že „všetci ľudia túžia vedieť“ (Metafyzika, I,1), lebo vlastným predmetom tejto túžby je pravda. Aj veľký kresťanský mysliteľ Augustín z Hippo duchapľne tvrdí: „Stretol som mnohých, ktorí chceli druhých oklamať, ale takého, ktorý by chcel sám seba oklamať, som nestretol“ (Vyznania, X, 23,33). Každý človek si rád zistuje pravdivosť vecí a udalostí, o ktorých počuje. Človek je jediný vo viditeľnom svete, ktorý nielen vie, ale aj vie, že vie, čiže je schopný overovať si pravdivosť toho, čo vie. Ak zistí, že je niečo falošné, tak to odvrhne, ak si však overí jeho pravdivosť, tak cíti uspokojenie. Dosahuje dokonalosť, ak dokáže vlastnými schopnosťami utvoriť si úsudok o objektívnej skutočnosti vecí a vylúčiť nepravdivé tvrdenia.

Taká je dynamika hľadania a poznávania pravdy na poli prirodzených vied, ktoré dosiahli mimoriadne výsledky najmä v posledných storočiach a pripravili veľký pokrok ľudstva. Ale aj na etickom poli mravného konania človek vlastne hľadá a skúma pravdu vzhľadom k dobru, ktoré sa má konať. Ako tvrdí encyklika „Viera a rozum“ (č. 25), „svojím etickým konaním sa totiž osoba, ktorá si počína podľa svojej osobnej a poctivej vôle, vydáva na cestu šťastia a smeruje k dokonalosti; aj v tomto prípade ide o pravdu“. Ba vlastne hľadanie pravdy aj pri možnosti omylu je dôvodom, prečo má človek právo na slobodu bá-

danía, ale má zároveň vážnu mravnú povinnosť hľadať túto pravdu, a keď ju raz nájde, pridržať sa jej.

Iba tak človek dosiahne pravé a pravdivé hodnoty, ktoré zdokonaľujú ľudskú osobu aj spoločnosť (porov. Druhý vatikánsky koncil, Deklarácia o náboženskej slobode „Dignitatis humanae“ a encyklika „Jas pravdy“, č. 34).

Realistický pohľad na človeka však núti uznať, že hľadanie pravdy nie je vždy také úprimné a dôsledné. Príčiny môžu byť rozličné: ľudský rozum je obmedzený, srdce človeka môže byť zakalené, bočné záujmy ho môžu odvieť od priamej cesty, ba človek niekedy priam uteká od pravdy, len čo ju začne tušiť, lebo sa bojí jej požiadaviek. Nemôže sa jej však vyhnúť, lebo nemôže budovať svoj život na klamstve seba samého, na pochybnosti a neistote. To by bol život v strachu a úzkosti, niekedy až existenčnej úzkosti. Dalo by sa povedať, že nakoniec pravda ho priam hľadá, nutká ba azda aj núti, aby ju hľadal.

Darmo je, človek od prirodzenosti hľadá pravdu. Pri jej hľadaní sa opiera o vlastné pozorovanie, ale aj o poznatky, ktoré prijíma od iných. Preto sa dá povedať, že človek je bytosť, ktorá hľadá pravdu tým, že verí iným.

Človek – ten, kto žije z viery

Ako vlastne človek hľadá pravdu? Najprv tak, že pred prírodou, pred sebou samým a pred inými ľuďmi si kladie otázky. Núti ho k tomu každodenná skúsenosť. Musí poznať seba i svoje okolie. Ale nemôže sa zastaviť len pri všedných otázkach. Život a smrť, radosti a žalosti, nešťastia, bolesti a najmä istota

vlastnej smrti, predovšetkým keď je blízka, ho oslovujú a kladú mu aj hlbšie otázky. Nemusí byť filozofom, ani vzdelancom, môže byť dokonca analfabetom, ale konkrétny život mu priniesie vážne otázky: „Má život zmysel? Kam smeruje?“ Na svojich cestách som stretol obyčajných pastierov, ale aj vzdelaných príslušníkov iných náboženstiev, ktorí si kladli tieto otázky. Pred necelými dvadsiatimi rokmi ma tieto otázky zblížili a takmer spriatelili s istým slovenským neveriacim intelektuálom. Ale každý chce a má poznať pravdu o svojej existencii a o svojom konci. Kto si kladie otázky, ten hľadá pravdu, bezprostrednú, ale aj hlbšiu. Hľadá, lebo má nádej, že nájde aspoň nejakú odpoveď.

Ponajviac pri hľadaní pravdy a odpovede na také hlboké otázky

KARDINÁL JOZEF TOMKO

Náboženská viera ako hľadanie pravdy

Keď si človek pred vesmírom, prírodou, ľudskou spoločnosťou i sebou samým začne klásť hlbšie otázky, jeho hľadanie sa nezastaví iba pri jednotlivých čiastkových skutočnostiach, ani pri čisto fyzických javoch, ani pri jednotlivom dobre, ktoré chce dosiahnuť. Hľadá zmysel života a skutočnosti za fyzickými fenoménmi (meta-fyzica). Ocitne sa pred otázkou svojho pôvodu a svojho konečného cieľa, pred otázkou, či existuje Boh ako najvyššia bytosť a kto je vlastne Boh?

Pri tomto dobrodružstve hľadania pravdy má otvorenú cestu rozumu, zahŕňajúc do toho aj poznatky, ktoré získali a si overili dôveryhodné osoby. Touto prirodzenou cestou človek môže dojsť až k

prijal. Ako to opisuje Druhý vatikánsky koncil, svojím Zjavením „sa neviditeľný Boh vo svojej nemiernej láske prihovára ľuďom ako priateľom a stýka sa s nimi, aby ich pozval a prijal do spoločenstva so sebou“ (Dei Verbum, 2). Viera je odpoveďou na toto pozvanie. Vierou človek prejavuje svoju dôveru v Boha a podriaďuje jeho múdrosti svoj rozum a vôľu, keď dáva svoj súhlas Bohu, ktorý zjavuje. Túto odpoveď človeka nazýva Písmo „poslušnosťou viery“ (Rim 1,5; 16,26). Viera ako celkový psychologický stav je teda „predovšetkým osobným primknutím sa človeka k Bohu; súčasne a neoddeliteľne je slobodným súhlasom s celou pravdou, ktorú Boh zjavil“ (Katechizmus Katolíckej cirkvi, 150).

Dôvodom viery nie je to, že sa zjavené pravdy javia ako celkom

Úvaha o viere a rozume

V utorok 14. februára 2006 bola na slávnostnom zhromaždení Učenej spoločnosti Slovenskej akadémie vied v Bratislave udelená kardinálovi Jozefovi Tomkovi medaila SAV za podporu vedy. Po udelení ocenenia predniesol

kardinál Tomko prednášku na tému „Úvaha o viere a rozume“. Medaila SAV za podporu vedy je výrazom úcty a uznania za osobný príspevok, ktorý priniesol kardinál Tomko na poli diológu medzi vedou a náboženstvom.

ľahko narazíme na hranicu vlastného rozumu a na iné obmedzenia. Ale aj pri riešení malých problémov každodenného života sa nutne utiekame ku skúsenostiam iných, ktorí sa s nimi stretli, poznajú ich a vedia ich dobre vyriešiť. Robíme to preto, lebo im veríme. Každá veda nutne pracuje na poznatkoch, ktoré s pevnou vierou a istotou prijíma od iných. Niekedy si ich môže sama overiť, ale zväčša sa spolieha na vedeckú autoritu, čiže na vierohodnosť iných, ako aj na to, že iní preverili pravdivosť svojich tvrdení. My žijeme každý deň s tisícami takých poznatkov prijatých na základe viery v iných. V našom živote sú pravdy, ktoré prijímame jednoduchým uverením, oveľa početnejšie ako tie, ktoré sme my sami našli vlastným hľadaním a overením. Kto by dnes mohol skontrolovať milióny správ, ktoré nám každú chvíľu chrlia komunikačné prostriedky? A kto si môže sám overiť všetky vedecké i životné poznatky, ktoré sú predpokladom ľudského pokroku? Kto by mal odvahu zavrhnúť ako nepravdivú múdrosť, ktorú nazhromaždili mnohé národy a náboženstvá?

Ak teda tvrdíme, že človek je bytosť, ktorá hľadá pravdu, treba nám aj pripustiť, že človek v mnohom žije z viery. Tá viera predpokladá úzky vzťah dôvery k iným ako aj istotu, že oni majú schopnosť poznať pravdu a že nás neklamú.

jestvovaniu Boha. Starozákonná, teda aj židovská, ako aj kresťanská tradícia uznáva túto schopnosť ľudského rozumu a katolícka Cirkev ju musela dokonca obhajovať proti fideizmu na Prvom vatikánskom koncile. Kniha Múdrosti sa obracia proti tým, „ktorí z viditeľných dohier nevládali poznať toho, ktorý je“ (Múd 13, 1) a apoštol Pavol vyjadruje takto chápanie prvej Cirkvi: „Veď to, čo je v ňom (v Bohu) neviditeľné – jeho večnú moc a božstvo –, možno od stvorenia sveta rozumom poznávať zo stvorených vecí“ (Rim 1,20). Podľa dogmatickej definície prvého vatikánskeho koncilu, „svätá matka Cirkev vyznáva a učí, že Boha, ktorý je počiatkom a cieľom všetkého, možno s istotou poznať zo stvorených vecí prirodzeným svetlom ľudského rozumu“ (Dogmatická konštitúcia Dei Filius, kap.2; Druhý vatikánsky koncil, Dei Verbum,6).

Napriek tomu je veľa vecí, ktoré bránia, aby ľudský rozum používal túto svoju vrodennú schopnosť účinne a s úžitkom. Preto potrebuje, aby ho Boh svojím zjavením osvietil a posilnil.

Avšak Boh je duchovná bytosť, ktorá ďaleko prevyšuje ľudský rozum a chápanie. Ináč by ani nebol Boh. On má svoje tajomstvá, ktoré môžeme poznať iba ak a v miere v akej miere ich nám on sám odkryje, čiže zjaví. Tieto pravdy tvoria základný obsah viery a Boh ich ponúka človeku, aby ich slobodne

jasné a pochopiteľné svetlu nášho prirodzeného rozumu. Veríme „pre autoritu samého Boha, ktorý zjavuje a ktorý sa nemôže mýliť ani nemôže klamať“ (Dei Filius, kap.3). Pre túto Božiu autoritu viery je zároveň istá. Zjavené pravdy sa môžu zdať ľudskému rozumu a ľudskej skúsenosti nejasné, ale – ako to vyjadril sv. Tomáš Akvinský –, „istota, ktorá pochádza z Božieho svetla, je väčšia ako tá, ktorá pochádza zo svetla prirodzeného rozumu“ (Summa Theologiae, 2-2, q.171, a.5).

Celú prvú časť našej doterajšej úvahy by sme teda mohli uzavrieť začiatočnými slovami encykliky Jána Pavla II.: „Viera a rozum sú ako dve krídla, ktorými sa ľudský duch povznáša ku kontemplácii o pravde. Túžbu poznať pravdu a nakoniec poznať Boha, vložil do srdca človeka Boh, aby tým, že bude poznať a milovať Boha, mohol dospieť aj k plnej pravde o sebe samom“ (Encyklika „Viera a rozum“, úvod).

Vzťahy medzi vierou a rozumom

Aký je vzťah medzi vierou a rozumom, medzi tými dvoma „krídlami“, ktoré umožňujú poznať pravdu? Aj tu sa musím obmedziť na heslovité tvrdenia, ktorými možno nakrátko vyjadriť stanovisko k širokej problematike. Tu sa však vynára predbežná základná otázka, čo je pravda a či ju vôbec možno poznať. Kresťanský

5/2006 (15. marca)

svetonáhľad má o tom svoje presvedčenie:

Človek

Je schopný poznať pravdu

Sám zakladateľ kresťanskej viery sa stretol s pochybovačnou otázkou rímskeho konzula Piláta: „Čo je pravda?“ Aj dnešný postmoderný nihilizmus sa skepticky stavia k istote ohľadom pravdy. Staroveká filozofia definuje pravdu ako „adaequatio mentis cum re“ - „zhoda mysle so skutočnosťou“. Ako tvrdí Ján Pavol II. v encyklike „Viera a rozum“:

„Človek celkom prirodzene hľadá pravdu. Toto hľadanie sa však nezameriava len na dosiahnutie čiastkových, zjavných alebo vedeckých právd. Človek nehľadá pravé dobro len pre svoje jednotlivé rozhodnutia. Jeho hľadanie smeruje k ďalšej pravde, ktorá by bola schopná vysvetliť zmysel života. Preto tu ide o hľadanie, ktoré môže nájsť odpoveď len v absolútne. Vďaka schopnostiam, vlastným mysleniu, človek je schopný túto pravdu nájsť a spoznať“ (č.33). Človek je schopný poznať absolútnu, univerzálne platnú pravdu a tým skôr pravdy dielčie, čiastkové.

Pri týchto úvahách vyslovil Ján Pavol II., opierajúc sa o Druhý vatikánsky koncil („Gaudium et spes“, 15), presvedčenie, „že človek je schopný dospieť k jednotnému a organickému vedeckému pohľadu... Drobenie vedy narúša vnútornú jednotu súčasného človeka, lebo nesie so sebou len čiastkový prístup k pravde a v dôsledku toho i trieštenie jej zmyslu“ (FR-VR, 85). Je to výzva „uskutočniť potrebný a naliehavý prechod od fenoménu k základu“ (č.83).

Podľa kresťanského svetonázoru človek sa nepohybuje a nepoznáva v začarovanej „zrkadlovej sieni“, teda len uprostred zdanlivých skutočností. Jeho poznanie nie je len o obrazoch, o „als-ob“, „ako-keby“ skutočnosti, ale o pravde a pravdivosti vecí. Aj jeho etické chovanie sa musí riadiť nie zdanlivými, iba konvencionálnymi hodnotami, nie morálkou podľa zásady „cos? fan tutte“, ale ozajstným dobrom a pravými hodnotami. Lebo ľudský rozum je schopný poznať pravdu a rozlíšiť dobro od zla.

Rozum a viera si neprotirečia

Podľa katolíckeho učenia medzi rozumom a vierou niet rozporu. Prvý vatikánsky koncil tvrdí: „Hoci viera presahuje rozum, medzi vierou a rozumom nikdy nemôže byť skutočný rozpor: lebo ten istý Boh, ktorý zjavuje tajomstvá a vlieva vieru, vložil do ľudského ducha svetlo rozumu. A Boh nemôže poprieť seba samého ani pravda nikdy nemôže protirečiť pravde“ („Dei Filius“, 4). Ešte jasnejšie to vysvetľuje Druhý vatikánsky koncil: „Ak metodický výskum v akomkoľvek vednom odbore postupuje naozaj vedecky a v súlade s morálnymi normami, nikdy nebude v skutočnom rozpore s vierou, lebo svetské skutočnosti i

skutočnosti viery majú svoj pôvod v tom istom Bohu“. K tomu ešte pridáva zaujímavé tvrdenie, ktoré by sa čakalo skôr u Teilharda de Chardina ako v koncilovom dokumente: „Ba toho, kto sa pokorne a vytrvalo snaží preskúmať tajomstvá sveta, vedie akoby Božia ruka, hoci si to neuvedomuje. Boh totiž udržiava všetky veci a spôsobuje, že sú tým, čím sú“ („Gaudium et spes“, 36).

Koncil totiž vyhlasuje, že „jestvujú dva poriadky poznania navzájom odlišné“ a že právoplatne používajú v rámci svojho odboru svoje vlastné princípy a metódy (tamtiež, 59). Potvrďuje teda autonómiu a slobodu bádania ako aj oprávnenú nezávislosť vedy a kultúry pred tlakom politickej alebo hospodárskej moci.

Ak sa teda vyskytnú, - ako sa to v histórii viac ráz stalo -, nejaké ťažkosti a zdanlivé rozpory medzi vierou a vedou, tak tu ide o ľudské chyby, ktorých sa dopúšťajú ľudia z nedokonalosti alebo pomýleného chápania zo strany viery alebo zo strany rozumu a vedy, prípadne z použitia pomýlenej metódy. Aj v prípade Galileiho sa mnohé veci dajú vysvetliť práve tým, že sa biblické texty chápali a aj používali nesprávne, ako keby Biblia bola učebnicou geofyziky. Pritom sám Galilei výslovne tvrdí, že pravda viery a pravda vedy si nikdy nemôžu protirečiť, lebo „Písmo sväté a príroda rovnako vznikajú na Božie slovo“, ako to výslovne píše v liste P. Benediktovi Castellimu 21.decembra 1613. On sám presadzoval heliocentrický Koperníkov systém ešte pred presvedčujúcimi dôkazmi nielen ako hypotézu, ale ako absolútnu pravdu. Ján Pavol II. má zásluhu na tom, že nechal celý Galileiho prípad dôkladne vyšetriť a doklady zverejniť. Dnes ich možno nájsť aj na internete.

Medzi vierou a rozumom jestvuje teda hranica, ale jestvuje aj priestor, kde sa tieto obidva dary môžu stretnúť a v mnohom aj spolupracovať pre dobro človeka a spoločnosti. Túto vzájomnú spoluprácu vyjadril starý mysliteľ dvoma latinskými vetami: „intellego ut credam“ a „credo ut intellegam“. To platí najmä o spolupráci medzi vierou a filozofiou, ale v istom stupni aj o iných vedách, keď si začínajú klásť otázky o hlbšom zmysle ich bádania. Na základe týchto úvah Ján Pavol II. vyslovil dôraznú výzvu, „aby viera a filozofia znova nadobudli hlbokú jednotu, ktorá ich uschnopní, aby pri vzájomnom rešpektovaní svojej autonómie boli verné svojej vlastnej povahe“ (FR-VR, 48).

Rozum a veda pomáhajú viere:

„intellego ut credam“

V minulom storočí vyvrcholil najmä v západnom svete na poli myslenia stále väčší rozkol medzi oblasťou rozumu a zjavenej viery. Nutná autonómia ako rozlišovanie filozofie a vedy od oblasti viery sa zmenila na radikálne rozdelenie. Vyvinula sa na jednej strane absolútna izolácia ba až zbožštenie rozumu

(la Raison francúzskeho osvietenstva), ale neskôr začala rásť aj nedôvera k samému rozumu; z idealistickej filozofie vyrástli formy ateistického humanizmu, ktoré zrodili totalitné systémy. Po ich páde sa objavujú nihilistické prúdy, ktoré majú za cieľ nie bádanie ako márne hľadanie pravdy, ale chvíľkové zážitky a pocity, ktoré vylučujú všetko definitívne na poli myslenia aj etického konania. Čisto pozitivistické chápanie vedeckého bádania a rastúce technologické možnosti privádzajú tiež pokúšenie podľahnúť logike moci, zisku a tvoriteľského ovládania prírody a samotnej ľudskej bytosti. Rozum teda došiel až do štádia priznaného „slabého myslenia“ („pensiero debole“). Tento vývin, i keď len zhruba načrtnutý, prináša nebezpečenstvo aj pre teologické myslenie, ktoré je „rozmyšľaním o viere“ - „intelligentia fidei“. Ján Pavol II. na záver toho náčrtu moderných dejín myslenia konštatuje, že pri ňom „tak rozum ako aj viera sa ochudobnili, a stoja voči sebe slabé“ (FR-VR, 48 a porov.46-48).

Z toho pápež - mysliteľ vyvodzuje výzvu na spoluprácu medzi oblasťou viery a svetom rozumu. „Viera, ktorej chýba pomoc rozumu, zdôrazňuje cit a zážitok... Je iluzórne myslieť si, že viera pri oslabení vplyve rozumu bude mať väčšiu presvedčivosť. Naopak, dostane sa do veľkého nebezpečenstva, že sa zredukuje na mýtus alebo poveru...“ (tamtiež). Rozum teda napomáha rozmyšľávať a lepšie chápať vieru.

Ako sme už spomenuli, rozum sa dostane k Bohu a viere aj pozorovaním a uvažovaním o vesmíre, o prírode, o človeku a o ich zmysle. Kresťanská filozofia vypracovala aj „cesty“, ktoré môžu uľahčiť poznanie existencie Boha. Kto nie je zvyknutý na také myslenie, môže dojsť k viere, alebo si ju posilniť, dôsledným skúmaním Ježiša Krista ako historickej osoby, jeho života, smrti a svedectiev, najmä jeho zmŕtvychvstania. V Taliansku mali veľký úspech medzi inteligenciou dve knihy Viktora Messoriho, ktoré vyšli aj po slovensky: „Hypotézy o Ježišovi“ (Rím, Ústav sv. Cyrila a Metoda, 1988) a „Naozaj vstal z mŕtvych?“ (Bratislava, Lúč, 2004).

Viera napomáha rozumu:

„credo

ut intellegam“

Ako tvrdí Ján Pavol II., „viera vyzýva rozum, aby vyšiel z akejkoľvek izolácie a aby ochotne čosi riskoval pre všetko, čo je pekné, dobré a pravdivé. Viera sa tak stáva presvedčujúcim a presvedčujúcim advokátom rozumu“ (FR-VR, 56).

Pápež tak len opakuje náuku Druhého vatikánskeho koncilu o hodnote ľudskej mysle a jej schopnosti poznať pravdu a dojsť až ku štádiu múdrosti („Gaudium et spes“, 14-15, 57, 62) Také výzvy zo strany Cirkvi na obranu rozumu a celej oblasti bádania sú veľmi aktuálnym povzbudením najmä dnes, keď rôzne prúdy rozširujú nedôveru voči všeobecne platnej pravde, pripúšťajúc iba relativnosť, subjektivnosť a teda aj pluralizmus pravdy, ktorá je iba výsledkom súhlasu a nie zhodou rozumu s objektívnou skutočnosťou. Lenže ani súhlas väčšiny nie je vždy zárukou objektívnej pravdy a nedáva istotu, ktorú dá viera. Aj väčšina sa môže myliť. Tým menej môže uspokojovať názor, že jestvujú viaceré tzv. „pravdy“ o tej istej veci.

Viera v človeka, stvoreného na „Boží obraz“, čiže obdareného rozumom a slobodnou vôľou, posmeľuje aj vedeckého pracovníka, aby pri všetkej potrebe pracovať na úzkom, špecializovanom poli nestrácal horizonty, ktoré idú ponad čisto empirické poznanie, aby si zachoval priam vášnivú túžbu pokročiť od fenoménu až k základu, k poslednej pravde.

Viera posilňuje rozum najmä na poli etiky a morálky, aby vedel podriať čisto technicky možné riešenia vyšším etickým normám; aby sa vedecké a technologické výsledky neobrátili proti človeku a ľudstvu. Pred pokúšaniami a materiálnymi, mocenskými, ideologickými výhodami, ktoré sa tu núkajú, môže a má byť viera posilou pre vedca, aby si zachoval slobodu etického hodnotenia, ako aj slobodu svedomia pri konaní. Ako zdôrazňuje Druhý vatikánsky koncil, „človek má v srdci od Boha vpísaný zákon a práve v poslušnosti tomuto zákonu sa prejavuje jeho dôstojnosť... Vernosť svedomiu spája kresťanov s ostatnými ľud-

mi, aby hľadali pravdu a pravdivo riešili toľké mravné problémy, ktoré skršujú v živote jednotlivcov i v spoločenskom živote („Gaudium et spes“, 16).

Na záver

Nestranný pozorovateľ rád uzná, že katolícka Cirkev má v úcte vedu. Mnohí jej členovia prispeli v starej i modernej dobe k pokroku prirodzených i humánnych vied ako aj filozofie. Prvé univerzity zriadila Cirkev. Podnes udržiava mnohé ústavy vyššieho vzdelania, ktoré sú často jediné vo vývojových krajinách. V Ríme sú činné viaceré Pápežské akadémie pre rozličné odbory.

Ján Pavol II. a Benedikt XVI. poukazujú na hľadanie pravdy ako na cestu pre budúci rozvoj tak v oblasti rozumu ako aj viery. Prvé mierové posolstvo Benedikta XVI. je o pravde ako základe pokoja. Encyklika „Viera a rozum“ Jána Pavla II., na ktorej zaiste spolupracoval kardinál Ratzinger, je obhajobou ľudského rozumu pred dedičmi racionalizmu aj fideizmu. Dovoľte mi, aby som zakončil poslednou výzvou nezabudnuteľného pápeža: „Všetkých prosím, aby sa intenzívne zaujímali o človeka, ...aj o jeho trvalé hľadanie pravdy a zmyslu. Rozličné filozofické systémy ho sklamlia a presvedčali, že on je absolútnym pánom seba samého, že môže autonómne rozhodovať o svojom osude a o svojej budúcnosti, dôverujúc len sebe samému a svojim vlastným silám. V tomto nikdy nebude môcť byť veľkosť človeka. Určujúcim pre jeho uplatnenie bude len jeho rozhodnutie včleniť sa do pravdy, urobiť si svoj príbytok v tieni múdrosti a bývať v ňom. Len v tomto horizonte pravdy dospeje k plnému uplatneniu svojej slobody a svojho povolania k láske, ako aj k poznaniu Boha. V tom je jeho najvyššia sebarealizácia“ (FR-VR, 107).

„Otec už naozaj zostarol. Pozri naňho, už len sedí. Ešteže máme ten diván, na ktorom celé hodiny presedí. Už to bude len horšie, než lepšie. Stojí ten život človeka za niečo? Nuž, áno, my sme pri sile, ešte toho utiahneme, ale čo tento starček či starenka?“: častokrát počujeme pochybujúce slová detí svojich rodičov.

Ráno skoro vstať, večer skoro spať a celý deň - pobrat' lieky a nezmeškať seriál. Toto je deň našich starých rodičov.

Pre nás „telom mladých“ sa môže zdať takýto deň skôr meškáním či trápením. Radšej mať mobil, nespočetné množstvo kontaktov, počítač poruke a komunikovať s celým svetom za pár minút, samozrejme ovládať aktívne aspoň tri jazyky, mať minimálne jeden titul, svojou neuvriteľnou agitačnou rétorikou presvedčiť zákazníka o nenahraditeľnosti „originálneho“ výrobku, ktorý vyzerá v estetickej oblohe tip-top. „Čím viac a čím rýchlejšie.“ – Životné motto mladého ambiciózneho člena našej spoločnosti. Prečo je to tak? To tá naša doba, ona je tomu na vine!

Jozef Nádaši – Jégé vo svojom *Magistrovi rytierovi Dončovi* predstavuje model mladého, vzdelaného, ambiciózneho mladíka Donča. Má titul (rytier, magister), šesť rokov štúdií na univerzitách v Bologni a Padove, ovláda cudzie jazyky, preniknutý je skrz-naskrz talianskou kultúrou – aj v obliekaní, možno nemá počítač, ale istotne nejedno žeravé husie brko, šarm mladého manažera, vie umne prezentovať svoje projekty nápadov, ktoré lichotia i samotnému kráľovi, zakladá nové mestá a osady (dnes firmy). Ideálny mladý muž pre našu spoločnosť, však? A ako hovorí Jégé: „V uhorskej histórii sotva sa nájde druhý muž, ktorý by bol s takou vytrvalosťou a s takým porozumením pracoval na zveľadku jeho opatere zvereného kraja ako Donč.“

Ach, povzdychneme si obdivne nad nadanosťou mladého muža. Skúste opovrhnuť takýmto človekom pri prijímaní pohovore do práce. To by vám neodpustilo celé personálne oddelenie, ktoré tvorí zväčša len o niečo menej schopný šéf.

Nuž, ale Donč je človek ako každý iný. Trochu necharakterný charakter. Jeho život sa naplní novými skúsenosťami. Zaľúbi sa do krásnej Kláry. V boji o jej srdce akosi zlyháva, zrazu niečo nedosiahnuť by mohlo znamenať pre takého „dokonalého“ človeka niečo absurdné. Ešte k tomu, keď jeho sokom je akýsi primitív Balaša. „Donč Kláru unesie násilím, ale táto sa doňho predsa len počas zaľúbi a ich vzájomná ľúboť vydrží všetky príkoria a pretrvá do staroby. Klárin a Dončov ľúbostný vzťah je plný vzájomných ohľadov, úcty a porozumenia (čo v ňom chýba, je však plameň vášne, ale erotická vášň stravuje u Jé-

gého iba záporných hrdinov).“ (Petrik, V.: Človek v Jégého diele. Tatran, Bratislava 1979, s. 87).

A tak dni nášho modelového „súčasníka“ plynú. Občasné prehry ústiace napokon predsa len k pozitívnym výsledkom sprevádzajú nášho milého Donča až do dni staroby. Životné tempo pozvoľna naberá rytmus voza ťahaného unaveným koníkom. „Ani práca na povznesení kraja a ľudí v ňom, ani prítomnosť milovanej Kláry však nakoniec Donča neuspokoja. Uvedomuje si, že láska znamená aj bolesť („Keby som ťa bol menej miloval, bol by som i menej trpel“), že v živote radosti trvajú len krátko, kým bolesť a utrpenie sú dlhé a človeka stravujú. Ani potešenie z čínorodej práce nevyváži dlhoročnú námahu na ňu vynaloženú.“ (tamže, s. 88). Donč sa otvára pre nové poznanie, je trochu hlbšie, trochu preozmysľanejšie na „tichom diváne“ v rytme pomalších dní: „Naše jediné uspokojenie nachádzame vo viere v Boha, v povedomí, že zaň pracujeme, zaň trpíme, že on drží ochrannú ruku nad nami. Život bez viery v Boha nie je hoden života.“

Možno do tohto tichého premýšľania vstupujú hlasy detí svojich rodičov: „Otec už naozaj zostarol. Pozri naňho, už len sedí. Ešteže máme ten diván, na ktorom celé hodiny presedí. Už to bude len horšie, než lepšie. Stojí ten život človeka za niečo?“

Azda sme naozaj „potrestnaní tým, čo nevieme“ (V. Mihálik – Apassionata).

Napokon, keby sme prechádzali historickou tvorbou L. Nádašeho, zistili by sme, že jeho hrdinovia v istom momente svojho života sa zastavia – akoby zostali sedieť na diváne. Akoby už nešlo

o spásu sveta, dosiahnutie kariéry, borby a práce, ale o spásu individua. „A tak sa oblúk jeho (Jégého) svetonázoru klesá od materiálneho k spirituálnemu, od aktívneho ku kontemplatívneho, od viery v možnosť spoločenských reforiem k náboženskej viere, ktorá kladie ťažisko ľudského života a zmysel existencie mimo človeka v konečnom dôsledku i mimo spoločnosti.“ (Petrik, V.: Človek v Jégého diele. Tatran, Bratislava 1979, s. 89).

Premisy ľudského života môžeme

motív hektického života realizuje takto: „Krasojazdcov sú stá, / divákov milióny. / Tie stá však jazdia ponad dómy, / ponad parížsku Notre Dame / a preskakujú Oceán, / ženú sa krkolomným cvalom, / že nestihne ich ani Parom, / chcú prelietať / zo stálic na stálice, / presedať na Lucifera šiju, / vôbec: vtopiť sa v dáky fenomén, / možno: vo večnú energiu.“ (Smrek, J.: Knihy snečné. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1963, s.27 – 28).

Opäť môžeme aplikovať model mladého manažera, mladého Donča, mladého „dieťaťa svojich rodičov“. Efekt rýchleho, elegantného preklúčkovania medzi finálnou machináciou dravej ekonomiky („krasojazdcov sú stá“), popritom si zabezpečiť dostatočnú obdivujúcu klientelu („divákov milióny“), bez potreby pozastaviť sa pri-, či na diváne („tie stá však jazdia ponad dómy, ponad parížsku Notre Dame“), a to všetko stihnúť v tempe dvadsaťštyrihodinového dňa („ženú sa krkolomným cvalom“), keď napokon účel svätých prostriedkov („presedať na Lucifera šiju“) a byť pritom všetkom „in“ podľa najnovších módnych trendov („vtopiť sa v dáky fenomén“).

„Vitalistický let slobodného života ako nezastaviteľného napredovania, vzruchu, triumfu je v Smrekovej poézii skoordi n o v a n ý s opačnou stránkou života, so životom, ktorý je podmienený, spútaný nevyhnutnosťou, determinizmom, týmto determinujúcim faktorom je čas, oné „cválajúce dni“, ktoré „ženú sa vpred“ (...) čítame: „A život rýchlo letí, / dni pádia ako tátoše. / Kto krás-

nym je a mladým/ ten užije i rozkoše!“ Ako vidieť, J. Smrek tým istým básnickým slovníkom, tým istým obrazom, obrazom cválajúcich dní či letiaceho tátoša uvádza do chodu dva protikladné aspekty života – jeho slobodu i jeho determinovanosť, nevyhnutnosť.“ (Koli, F.: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. In: Poézia ako okridlený kôň, Bratislava, Ročník LI, 2000).

Už o niečo starší Smrek hovorí: „o Kristov kríž a o dva kríže lotrov / na Golgote dnes básnik opretý / prst drží v nezahojiteľnej rane.“ alebo „Hľa, pyšný človek, / tvorstva koruna, / díva sa na kone a závidí.“ (Smrek, J.: Moje najmilšie. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1973, s. 189 a s. 199).

Prozaiik i básnik nás oboznamujú s istým momentom v živote človeka. Momentom – pozastavenia sa, vstupeňa do seba. Nie je to moment, ktorý by ničil svojou neuspokojivou melanchóliou. Naopak, je to moment, ktorý dáva rásť tam, kde sme v čase nášho svetského úsilia zabudli vstúpiť. Aký je to moment? Aká je to chvíľa? Kde- si medzi riadkami azda cítime jej nesmierne tajomstvo a jej nesmierne dôležitosť pre skutočný život, pre skutočné naplnenie života. Človek vníma v sebe odvtedy hlas, ktorý ho volá. Ktorý počuje v oných momentoch „na diváne“...je to chvíľa akoby vstupu „do svätiny, kde zostáva sám s Bohom, ktorého hlas sa mu vo vnútri ozýva“ (Gaudium et Spes 16) ...Boží Duch volá ducha človeka a chce ho urobiť účastným na Božom živote. Nech by sme akokoľvek unikali tejto chvíli, nech by sme sa akokoľvek uhnáňali celých 24 hodín, akokoľvek si zapchávali uši...takému volaniu neunikneme, veď aj hluchý tento – možno jediný - hlas počuje. „Napokon každá snaha zredukovať človeka iba na jednu dimenziu – na čistú matériu alebo na čistého ducha – je vopred odsúdená na stroskotanie. Materiálne a duchovné vytvárajú v človeku osobnú syntézu.“ (Kútny, I.: Človek ako subjekt morálneho svedomia a viery v učení Jána Pavla II., Rím-Nitra 2000).

A teraz, „deti svojich rodičov“, odpovedzme si úprimne na našu otázku: Stojí ten život človeka za niečo? Veď možno v onú tichú chvíľu na diváne prežíva môj otec, moja matka moment stretnutia, aký my „mladí telom“ sme ešte nezakúsili, a ktorý dáva človeku omnoho hlbší zmysel nového hektického dňa. „Lebo v samom človeku je mnoho protikladov, kým z jednej strany okusuje ako stvorenie mnohonásobnú ohraničenosť, zatiaľ z druhej strany počuje v sebe bezhraničnú túžbu a povolanie k vyššiemu životu.“ (Ján Pavol II.: Encyklika Redemptor hominis, č. 14).

VERONIKA KRCHOVÁ

Mládež, starnieš...

vidieť i v umeleckých prúdoch poézie. Pomôžeme si pre názornosť jedným z básnikov, ktorý koniec-koncov presedával svoje kone rád. V titulnej básni zbierky *Cválajúce dni*, ktorá sa stala „alfou“ Smrekovej umeleckej konfesie,

Galéria tvári

Príznačný názov *Lovca reality* mala výstava snímok reportážneho fotografa Ladislava Lesaya. Mali sme na nej možnosť vidieť tváre neznámych i známych ľudí. Nešlo však o umelo inscenované zábery z ateliérov, ale o momentky, pri ktorých objekty pôsobia prirodzene a nenútené. K tým najznámejším patrí Milan Rúfus, režisér Martin Štápa, stavitel' Vodného diela Gabčíkovo Július Binder, prezident Gašparovič či spisovateľ Ladislav Ťažký.

Portréty a reportážne zábery Ladislava Lesaya sa však neobmedzujú iba na slovenské pomery. Návštevníci mali mož-

nosť vidieť aj akčné zábery zahraničných osobností, vrátane G. Busha a V. Putina.

Ladislav Lesay je pokračovateľom dynastie fotografů. Jeho pradedo Franz Suchanek patril medzi prvých fotografů Slovenska a svoje fotografie robil na sklené platne. Rudolf Suchanek bol tiež fotograf. Štáfu po ňom prevzal jeho syn, Ladislavov strýko.

S prácami Ladislava Lesaya sa môžu stretnúť čitatelia viacerých novín a časopisov (Extra plus, Dimenzie). Vyše 70 snímok z obrovského autorského archívu vystavoval fotograf L. Lesay v bratislavskom Stredisku kultúry.

Na tejto strane sú snímky zo spomínanej výstavy.

ANNA SLÁVIKOVÁ

